

Aleksandra WYCZYŃSKA, Agnieszka ZARODA*

FORT VI W POZNANIU – PROBLEMATYKA REWITALIZACJI I ADAPTACJI FORTYFIKACJI

W ostatnich czasach możemy zauważyć wzrost zainteresowania dziedzictwem militarnym. Fortyfikacje, które do niedawna uważano za obiekty mało atrakcyjne turystycznie, cieszą się popularnością. Dynamiczny rozwój sytuacji militarnej i gospodarki rynkowej sprawił, że historyczna zabudowa obronna nie spełnia już swojej pierwotnej funkcji, a opuszczone obiekty często ulegają degradacji. Pojawił się więc problem zagospodarowania tych obiektów i ich wykorzystania przy jednoczesnym utrzymaniu jego wartości zabytkowych, w celu przekazania go jako spuścizny kulturowej dalszym pokoleniom.

Celem rewitalizacji jest przywrócenie do życia zdegradowanej części miasta i uzupełnienie jej o nowe funkcje, czyli wprowadzenie takich zmian, dzięki którym będzie się lepiej żyło, przebywało i pracowało. Użytkowanie obiektu zabytkowego wiąże się z doborem i przypisaniem mu odpowiednich funkcji, dzięki którym będzie mógł istnieć w sferze przestrzennej, ekonomicznej, a także społecznej. Rewitalizacja to również praca z lokalną społecznością. Powinna być poprowadzona w taki sposób, aby zabytek nie tracił swojego potencjału, a wręcz wykazywał walory estetyczne, naukowe i historyczne, tworząc przy tym nowe miejsca pracy i rekreacji.

Celem niniejszego artykułu jest próba podjęcia problematyki adaptacji zabytków architektury fortyfikacyjnej na przykładzie projektu koncepcyjnego rewitalizacji i adaptacji zabytkowego budynku fortu VI w Poznaniu i analizy innych wybranych przykładów obiektów fortecznych w Polsce.

Słowa kluczowe: fortyfikacje, dziedzictwo militarne, adaptacja, rewitalizacja

1. HISTORIA ORAZ STAN ZACHOWANIA FORTU VI TWIERDZY POZNAŃ

---

* Politechnika Bydgoska im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska. Koło naukowe Historii Architektury i Konserwacji „Echinus”. ORCID: 0000-0002-9314-6265; 0000-0001-6954-3335.

Budynek fortu VI twierdzy Poznań wzniesiono w latach 1879-1883 w pierwszym etapie budowy twierdzy. Oddano go do użytku armii pruskiej wraz z 11 innymi fortami artyleryjskimi. Fort VI otrzymał nazwę Tietzen na cześć Wilhelma von Tietzen. W 1885 r. po obu stronach zbudowano ziemne baterie artyleryjskie ze schronami amunicyjnymi. W latach 1887-1890 fort poddano gruntownej modernizacji, którą wykonywano aż do wybuchu I wojny światowej. W latach 1913-1914 przy bateriach dołączonych wybudowano dwa schrony. W 1931 r. zmieniono patronów fortyfikacji na polskich, a fort VI otrzymał imię kapitana Kazimierza Mielęckiego. W sierpniu 1939 r. na wale zbudowano dwa betonowe schrony obserwacyjno-bojowe. Podczas bitwy o Poznań – 6 lutego 1945 r., fort został zdobyty szturmem przez żołnierzy armii Związku Radzieckiego. Po wojnie fort był użytkowany przez Ludowe Wojsko Polskie. Fort VI należy do najlepiej zachowanych poznańskich obiektów obronnych, ponadto zawiera liczne elementy oryginalnego wyposażenia. Jest on doskonałym przykładem budownictwa fortyfikacyjnego z XIX w. W 2009 r. Agencja Mienia Wojskowego sprzedała fort prywatnemu inwestorowi z Krakowa. W ostatnich latach prowadzone były prace renowacyjne i konserwatorskie ścian z czerwonej cegły. Zamontowano tymczasową instalację elektryczną oraz uprzątnięto dużą część wnętrza budynku. Budynek został zachowany w bardzo dobrym stanie, więc nie wymagał dużej ingerencji. Zieleni znajdująca się na terenie fortu jest pielęgnowana. Do dzisiaj nie została dokonana żadna rozbudowa obiektu, jego obecny stan jest odzwierciedleniem kształtu z lat 1879-1883.

Budynek fortu VI otoczony jest suchą fosą o długości 850 m, głębokości 6 m i szerokości 9 m, co powoduje, że wygląda on na zwartą masywną budowlę, pomimo iż w rzeczywistości składa się z kilku mniejszych brył. Dostępu do budynku strzeże pięć kaponier: rewersowa na czole, dwie barokowe oraz dwie izby bojowe wewnątrz koszar. Na całej długości czoła i barków fortu rozciąga się wał artyleryjski z remizami dla 22 dział. Przed stanowiskami dla armat znajduje się długi wał piechoty, służący do obrony bliskiej. Obiekt przykryty jest stropodachem, nakrytym warstwą ziemi uformowanej w kształcie wału i obsadzonej zielenią. Fort zbudowany jest na planie symetrycznego sześcioboku. Przed budynkiem od strony miasta znajduje się plac broni osłonięty murami i połączony mostem z głównym wejściem do budynku. Po prawej stronie placu broni wybudowany został blokhauz, a po stronie lewej znajduje się pochylnia umożliwiająca zjazd do fosy. Elewację frontową wykonano z cegły ceramicznej, nietynkowanej, układanej w wążku główkowym. Mimo typowo obronnej funkcji, jaką pełnił ten budynek, zarówno elewacje, jak i wnętrza ozdobione są licznymi detalami architektonicznymi, mającymi charakter dekoracyjny.

Rys. 1. Fort VI twierdzy Poznań. Widok na elewację frontową z wejściem głównym do fortu, styczeń 2021 r. [fot. A. Zaroda]

W architekturze fortu VI wyraźnie zauważyć możemy wpływ niemieckiego historyzmu, popularnego w XIX w., który posługując się formą łuku pełnego, nawiązywał do romańskich i renesansowych form.

2. PRZYKŁADY REWITALIZACJI I ADAPTACJI OBIEKTÓW FORTECZNYCH W POLSCE

Wiele obiektów fortecznych jest poddawanych rewitalizacji i adaptacji, dzięki czemu otrzymują one tym samym nowe funkcje, dostosowane do aktualnych potrzeb lokalnej społeczności. Warunkiem ochrony i przetrwania fortyfikacji jest zagospodarowanie ich prawidłowo pod względem konserwatorskim i dydaktycznym, a także komercyjnym. Warte przytoczenia są przykłady udanych

adaptacji takich obiektów, jak m.in. fort VIII „Służew” w Warszawie, fort główny artyleryjski 52 „Borek” w Krakowie czy Koszary Bramy Chełmińskiej w Toruniu.

2.1. Fort VIII „Służew” twierdzy Warszawa

Fort VIII twierdzy Warszawa (znany jako „Służew”) powstał jako jeden z fortów pierścienia zewnętrznego twierdzy Warszawa. Jest zlokalizowany przy ul. Nowoursynowskiej. Zbudowany został według wzorcowego rosyjskiego projektu – był dwuwałowym obiektem ziemno-ceglanym o dwóch czołach i barkach oraz koszarach szyjowych. Na przestrzeni lat fort „Służew” przeszedł wiele modyfikacji. Pierwsza rozpoczęła się już po dwóch latach od zakończenia jego budowy – jej powodem była nadmierna widoczność obiektu. Ponownie przebudowano go na koniec XIX w. Zbudowano wtedy pomieszczenia dla wojska, stajnie, budynki zaplecza, a także drogi dojazdowe do obiektu. Obiekt miał być zniszczony w ramach akcji likwidacji twierdzy Warszawa. Ostatecznie wysadzono tylko kaponiery w rowie fortecznym i rozbrojono wszystkie elementy betonowe. Od końca II wojny światowej teren fortu należał do Ludowego Wojska Polskiego. Zbudowano wtedy wojskowe osiedla mieszkaniowe dla wyższej kadry wojskowej. Podczas budowy budynków częściowo zniekształcono ziemne formy fortu. Obiekt został objęty ochroną Konserwatorską Zabytków w 1990 r. W latach 90. budynek fortu przejęła Agencja Mienia Wojskowego, która następnie w 2005 r. sprzedała go jednej ze spółek deweloperskich. Fort poddano rozległej rewaloryzacji. W jego okolicy powstał zespół budynków wielorodzinnych, nawiązujący wystrojem do zabytkowych umocnień. Koszary szyjowe przekształcono w przestrzeń komercyjną. Wnętrza budynku zostały zmodernizowane i wyposażone w niezbędne instalacje. Gruntownej renowacji została poddana także elewacja budynku koszar. Aby wykonać nową izolację zdjęto nasyp ziemny, następnie odtworzono betonowy gzyms, a ubytki cegieł zastąpiono nowymi, wykonanymi na wzór historycznych. Zewnętrzną, stalową stolarkę okienną, która zachowała się w dobrym stanie pozostawiono, natomiast wewnętrzną zastąpiono nową. Niedawno w budynku powstało niewielkie centrum handlowe o nazwie Fort 8. Rewitalizacja tego obiektu została przeprowadzona z powodzeniem.

2.2. Fort 52 „Borek” Twierdzy Kraków

Fort główny artyleryjski 52 „Borek” to jeden z fortów twierdzy Kraków. Powstał w latach 1885-1886 na terenach między dolinami. Fort 52 „Borek” znajduje się między ulicami Michała Korpala, Władysława Krygowskiego oraz ulicą Forteczną w Krakowie. Jest to fort artyleryjski dwuwałowy, a jego twórcy zastosowali szereg elementów zapożyczonych z różnych szkół budowania fortyfikacji. Zadaniem fortu wraz z innymi pobliskimi fortyfikacjami była obrona tzw. traktatu wiedeńskiego

(obecnej Zakopianki) i terenu od strony Libertowa. Fort „Borek” jest jedynym w twierdzy Kraków fortem dwuwałowym, z niższym zewnętrznym wałem piechoty i wyższym wewnętrznym wałem artylerii. Większość obiektu pokryta jest warstwą ziemi, przez co rozbudowana została podziemna komunikacja pozioma i pionowa. Komunikacja ta ułatwiała i umożliwiała szybkie przemieszczanie się żołnierzy na stanowiska bojowe. Podczas II wojny światowej stał się obozem dla rosyjskich i francuskich jeńców. Po tym okresie na terenie fortu znajdowały się zakłady Bacutilu, które utylizowały odpady, a następnie w latach 80. mieściła się tu baza samochodowa i sprzętowa spółdzielni budowlanej. Do momentu decyzji o rewitalizacji w 2013 r. fort podupadał. Projekt zakładał adaptację fortu „Borek” na potrzeby działalności kulturalnej – Domu Kultury oraz siedziby Biblioteki Piosenki Polskiej. W ramach rewitalizacji dokonano gruntownego remontu koszar, odnowiono stropodach, oczyszczono i uporządkowano fosę, wykonano izolacje poziome, kanalizację deszczową oraz sanitarną. Zielone tereny okalające fort zagospodarowano na park, którego koncepcję architektoniczną przygotowali studenci kierunku architektura krajobrazu, realizujący temat pracy licencjackiej: „Rewaloryzacja i adaptacja krajobrazu warownego twierdzy Kraków – projekt zagospodarowania Fortu 53 Borek na ośrodek kultury oraz park publiczny”. Zakończenie prac budowlanych w zakresie adaptacji obiektu do nowych funkcji planowane jest na bieżący rok.

2.3. Koszary Bramy Chełmińskiej – Toruń

Analizując temat rewitalizacji fortyfikacji, warto wspomnieć także o dawnych Koszarach Bramy Chełmińskiej w Toruniu. Nowa Brama Chełmińska powstała w latach 1823-1824 i była bramą miejską wchodzącą w skład wewnętrznego pierścienia twierdzy Toruń. Została rozebrana pod koniec lat 20. XX w. w ramach rozbudowy miasta, lecz zachowały się m.in. dawne Koszary Bramy Chełmińskiej, w których znajdowało się laboratorium amunicyjne, służące do przygotowywania amunicji dla dział postawionych na wale przykrywającym budynek. Blok koszarowy o długości 113 m, składa się z trzech skrzydeł, mieszczących 16 komór, które dzielą się na 26 pomieszczeń. Ponad metrowej grubości warstwa betonu nad sklepieniami pomieszczeń zabezpieczała obiekt przed ogniem artyleryjskim. W 2016 r. rozpoczęto prace nad projektem adaptacji obiektu na cele muzealne. Inwestycja ta miała na celu ochronę i rozwój unikalnego dziedzictwa kulturowego Torunia, związanego z zabudową forteczną twierdzy Toruń. Zakres prac obejmował przeprowadzenie remontu konserwatorskiego obiektu wraz z otoczeniem. Projekt zakładał wykonanie m.in. robót ziemnych, izolacji, wymiany lub renowacji stolarki okiennej i drzwiowej, renowację elewacji ceglanej oraz wykonanie koniecznych instalacji sanitarnych i elektrycznych. Dziś toruńskie fortyfikacje to jeden z najlepiej zachowanych

w Europie zespołów budowli obronnych, stanowiący niezwykle cenny zabytek architektury militarnej.

Wspomniane przykłady obrazują różne podejście do rewitalizacji i adaptacji obiektów fortyfikacji. Dla jednego zabytku można opracować wiele koncepcji rewitalizacji. Można odtwarzać wygląd budowli w różnych stadiach jej kształtowania [Wyrzykowska 2008].

4. KONCEPCJA REWITALIZACJI FORTU VI TWIERDZY POZNAŃ¹

„Zabytki nie są chronione i poddawane zabiegom konserwatorskim, ponieważ są piękne, ale dlatego, że stanowią część narodowego dziedzictwa”
Georg Dehio [Wyrzykowska 2008: 46]

Obiektem opracowania jest zabytkowy budynek fortu VI (Kazimierza Mielęckiego), który znajduje się w województwie wielkopolskim, pow. Poznań, gminie Poznań, przy ul. Lutyckiej 115. Zespół XIX-wiecznego pierścienia zewnętrznej dawnej twierdzy Poznań wraz z otaczającym je terenem stanowiącym integralną część założenia fortecznego wpisany jest do rejestru zabytków pod nazwą Fortyfikacje twierdzy Poznań (18 fortów) i objęty jest ścisłą ochroną konserwatorską. Koncepcja omawianego zabytku przewiduje jego adaptację na miejsce o funkcji hotelarsko-muzealnej. Dzięki takiemu zabiegowi odwiedzający mogą integrować się z historią i przeszłością w trakcie codziennego użytkowania hotelu. W myśl nurtu *Reduce, Reuse, Recycle* powstaje obiekt wychodzący naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa. Jest on tworzony przy jednoczesnym zachowaniu dbałości o pamięć historyczną i środowisko.

Podczas badań i oględzin obecnego stanu obiektów w koncepcji wyznaczono kilka ważnych prac, które należy wykonać przed przystąpieniem do adaptacji fortu. Całościowej renowacji powinien być poddany most łączący plac z wjazdem do wnętrza fortu, a także wszystkie elementy metalowe (przede wszystkim bram i drzwi). Należy dokonać przeglądu i ewentualnych napraw narzutów ziemnych oraz izolacji stropów oraz udrożnić oryginalnie zachowane odpływy wód opadowych. Bezwzględnie należy przeprowadzić renowację i konserwację ceglanych murów z zachowaniem kształtu otworów okiennych i drzwiowych. Wszelkie uzupełnienia

---

¹ Koncepcja stworzona na potrzeby przedmiotu projektowanie konserwatorskie pod przewodnictwem dra inż. arch. Aleksandra Furmanka.

i naprawy należy wykonywać w materiałach i technologii maksymalnie zbliżonej do oryginału. Wewnątrz budynku w większości znajduje się pierwotny układ pomieszczeń i ich kształt (sklepienia, otwory drzwiowe i okienne itp.), który bezwzględnie należy zachować. Ewentualne podziały pomieszczeń wynikające z nowej funkcji nie mogą zakłócać historycznego charakteru wnętrza, powinny być lekkimi konstrukcjami możliwymi do usunięcia. W pierwszej kolejności należy odbudować zewnętrzne schody betonowe oraz wewnętrzne metalowe schody, gdyż nie nadają się one do użytkowania i stwarzają duże niebezpieczeństwo. Należy również wymienić deskowanie podłóg drewnianych. Ważne jest uporządkowanie zieleni naruszającej strukturę budynku, dzięki czemu możemy zapobiec ewentualnym szkodom wyrządzonym przez rośliny znajdujące się na dachu fortu. Jeśli takowe już wystąpiły należy dokonać ich naprawy. W kolejnym etapie prac powinniśmy zająć się renowacją i konserwacją elewacji frontowej, z wszelkimi uzupełnieniami i naprawą.

Koncepcja przewiduje ocieplenie obiektu systemem ociepleń wewnętrznych charakteryzującym się wysoką izolacyjnością techniczną, zapewniającą przy tym zdrowy i przyjemny mikroklimat pomieszczeń. Zastosowanie tego systemu pozwala na zachowanie oryginalnego wyglądu fasady. Budynek został przekształcony w kompleks hotelowy. Na parterze budynku znajdują się pokoje hotelowe z częściami muzealnymi. W budynku zaprojektowane zostały dodatkowe klatki schodowe oraz windy. Zachowana została także strefa należąca do rezerwatu natury. Na piętrze budynku pokoje hotelowe zlokalizowane są analogicznie do parteru. Znajduje tu się także strefa rekreacyjna, muzeum oraz restauracja dostępna także dla osób z zewnątrz hotelu. Od strony fosy dostępna jest także sala bankietowa oraz małe sklepy i bary.

Podejmując się tematu zagospodarowania terenu należało przede wszystkim uporządkować zieleni rosnącą na nasypach ziemnych. Drzewa i krzewy odgrywały bardzo ważną rolę przy fortecznych zabudowaniach, gdyż pełniły funkcję maskującą. Zachowanie zieleni i zaprojektowanie dodatkowych nasadzeń spowodowało powstanie otwartej dla społeczeństwa przestrzeni otaczającej fort, sprzyjającej rekreacji lokalnej społeczności. W tej części zaprojektowany został również labirynt, plac zabaw, a także niewielki zbiornik wodny wraz z plażą. Na stropodachach fortu wyznaczone zostały ścieżki oraz miejsca do wypoczynku w kształcie kół. Wyznaczono również dziedzińce i wzbogacono je zbiornikami wodnymi.

4. PODSUMOWANIE

Podejmując temat rewitalizacji obiektów fortecznych, należy zwracać szczególną uwagę na właściwy dobór naukowo-badawczych metod diagnostycznych, a także zachowanie pierwotnej tożsamości obiektu. Problemy współczesnej adaptacji

budynków zabytkowych (w tym fortyfikacji) można podzielić na kilka kategorii m.in. prawne, funkcjonalno-użytkowe czy techniczno-technologiczne. Pierwsze z nich wynikają z braku lub trudności ustalenia bezpośredniego właściciela zabytku, co przekłada się na brak decyzyjności w sprawie działań adaptacyjnych danej przestrzeni. Proces adaptacji i rewitalizacji wiąże się z zakupem nieruchomości, utrzymaniem jej i modernizacją lub konserwacją, co wymaga dużych nakładów finansowych. Etapem poprzedzającym ingerencję w zabytek jest zapoznanie się z jego historią i dotychczasowymi przekształceniami, a także wykonanie szeregu prac badawczych zapewniających zindywidualizowane podejście do obiektu.

Zachowane liczne elementy zabudowy obronnej we współczesnych czasach stanowią także duże wyzwanie aranżacyjne i funkcjonalno-użytkowe. Skrajnie niewielkie pomieszczenia lub wąskie wnętrza bez możliwości podziału utrudniają komunikację. Grube murowane ściany oraz niskie sufity komplikują w znacznym stopniu poprowadzenie instalacji, dlatego często stosuje się odkryte instalacje natynkowe. Kolejnym często spotykanym problemem podczas adaptacji fortów jest między innymi niski procent naturalnego doświetlenia wnętrza. Związany jest on z lokalizacją budynku pod ziemią.

Koncepcja adaptacji fortu VI twierdzy Poznań, a także przykłady innych fortów przywołanych w niniejszym artykule prezentują różnorodne podejście do tego tematu. Każda z przedstawionych adaptacji zamienia nieużytkową, niszczącą przestrzeń, włączając ją w organizm społeczny, umożliwiając jednocześnie namacalne obcowanie z historią obiektu. Rewitalizacja fortyfikacji jest czasochłonnym i pracochłonnym przedsięwzięciem, które stawia przed konserwatorami i projektantami wiele wyzwań, wymagających namysłu.

LITERATURA

Beger J., 2020, *Rejestr zabytków nieruchomych miasta Poznania (oprac. Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu)*, <http://www.poznan.wuoz.gov.pl/rejestr-zabytkow> (dostęp: 25.06.2022).

Cudny W., Rouba R., 2012, *Hotelarstwo jako sposób na rewitalizację zabytkowych obiektów militarnych pochodzących z XIX i XX wieku*, „Ochrona Zabytków”, nr 3-4, s. 107-122.

Czyżniewska L., 2009, *Fragment dotyczący problemów adaptacji obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji*, w: *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych*, red. B. Szmygina, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Warszawa-Lublin, s. 19-28.

Frodl W., 1966, *Pojęcia i kryteria wartościowania zabytków. Ich oddziaływanie na praktykę konserwatorską*, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków, Warszawa.

Gabiszewski M., 2009 *Adaptacje budowli zabytkowych na cele hotelowe*, w: *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych*, red. B. Szmygin, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Warszawa–Lublin, s. 43-53.

Górski M., 2009, *Konserwatorskie zasady adaptacji dzieł obronnych fortyfikacji w kontekście funkcji dydaktycznej* w: *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych*, red. B. Szmygina, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Warszawa–Lublin, s. 29-42.

Instytut na rzecz Ekorozwoju, 2009, *Fortyfikacje w Poznaniu – obszary Natura 2000*, http://www.ine.eko.org.pl/index_areas.php?rek=219 (dostęp: 25.06.2022).

Krzysztof W., 2019, *Zewnętrzny pierścień fortów, Fort VIII Służew*, <https://www.forty.waw.pl/index.php/twierdza-warszawa/zewnetrzny-pierscien-fortow/348-fort-viii-sluzew> (dostęp: 25.06.2022).

Małachowicz E., 2007, *Konserwacja i rewaloryzacja architektury w środowisku kulturowym*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.

Małgorzata Wyrzykowska, 2008, *Rewitalizacja zabytków i przestrzeni publicznych*, https://quart.uni.wroc.pl/pdf/08/quart08_Wyrzykowska.pdf (dostęp: 15.06.2022).

Molski P., 2009, *Adaptacja – formy I uwarunkowania*, w: *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych*, red. B. Szmygin, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Warszawa–Lublin, s. 87-97.

Norén A., 2018, *Fort Poznań*, <http://www.fortpoznan.pl/kontakt-i-lokalizacja> (dostęp: 25.06.2022).

Portal turystyczny Poznan.travel, 2017, *Przewodnik po fortyfikacjach Poznania*, https://www.poznan.travel/uploaded/File/PLOT_fortyfikacje_druga_edycja_OK.pdf (dostęp: 25.06.2022).

Szmelter I., 2006, *Współczesna teoria konserwacji i restauracji dóbr kultury. Zarys zagadnień*, „Ochrona Zabytków”, nr 2, s. 5-39.

Szmygin B., 2009, *Analiza obiektu zabytkowego jako element adaptacji do współczesnych funkcji użytkowych – metodologia światowego dziedzictwa*, w: *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych*, red. B. Szmygin, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Warszawa–Lublin, s. 129-136.

Tajchman J., 2001, *Adaptacja zabytków architektury w świetle współczesnej teorii ochrony i konserwacji dóbr kultury*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Świętokrzyskiej. Budownictwo”, z. 39, s. 131-142.

Wikipedia, 2020, *Fort VI w Poznaniu*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Fort_VI_w_Poznaniu (dostęp: 25.06.2022).

Wikipedia, 2022, *Fort VIII Twierdzy Warszawa*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Fort_VIII_Twierdzy_Warszawa (dostęp: 25.06.2022).

Wojciechowski M., Biesiadka J., Gawlak A., Waraczyński W., 2015, *Poznański Szlak Forteczny – Fort główny VI Tietzen*, <https://twierdza.poznan.pl/fort6> (dostęp: 25.06.2022).

Wydawnictwo miejskie Poznania, 2013, *Projekt CYRYL. Wirtualne muzeum historii Poznania*, <https://cyryl.poznan.pl/kolekcja/716/fort-vi-tietzen-na-podolanach-mkz>, (dostęp: 25.06.2022).

Wyrzykowska M., 2008, *Rewitalizacja zabytków i przestrzeni publicznych. Wybrane przykłady*, „Quart”, nr 2 (8), s. 46-47.

**MAINTENANCE AND ADAPTATION OF FORTIFICATIONS ON THE
EXAMPLE OF THE CONCEPTUAL PROJECT OF REVITALIZATION AND
ADAPTATION OF THE HISTORICAL BUILDING OF FORT VI IN POZNAŃ**

Summary

In recent times, we can see an increase in interest in military heritage. Fortifications, which until recently were considered unattractive for tourists, are currently very popular. The aim of revitalization is to bring the degraded part of the city back to life and supplement it with new functions, i.e. introducing such changes that will make life, stay and work better. Its aim is to integrate cultural goods into the social organism by recreating its old functions or giving it new ones, thanks to which it will be able to exist in the spatial, economic and social sphere. Revitalization also means working with the local community. It should be run in such a way that the monument does not lose its potential, and even shows aesthetic, scientific and historical values, creating new places for work and recreation.

Keywords: fortifications, military heritage, adaptation, revitalization